

vatoris nostri sermonibus supplicamus; ita etiam in A canticis personemus. Superfluo namque alia quærun-
divinæ laudis honore, non humanis, sed divinis, et tur, ubi ista sufficere et superabundare noscuntur.
spiritualibus, juxta Apostolum, psalmis, hymnis, et

INCIPIIT ^a LIBER VENERABILIS AGOBARDI

ARCHIEPISCOPI LUGDUNENSIS

CONTRA LIBROS QUATUOR AMALARIÏ ABBATIS ^b.

I. Amalarius in libro suo primo, capitulo tricesimo septimo, dicit ita: « Romana consuetudo unum diem, id est, VII Kalendas Maii interponit, quem vocat in Litania majore, non in jejunio. Litania, ut prædiximus, deprecatio est apud nos. Potest enim serena mens, et aliena a voluntate mala, precari Deum, quamvis manducet sobrie carnem meridie, et lateatur de resurrectione Domini. Tamen majorum Patrum, id est, apostolicorum usus sequendus est. Forsitan ex ipso officio poterimus intelligere quid deprecandum sit tali in tempore. Prima oratio ad Missam dicit: *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui in afflictione nostra de tua pietate confidimus, contra adversa omnia tua semper protectione muniamur.* Huic concordat offertorium, dicens: *Adjuva me, Domine Deus meus, salvum me fac propter misericordiam tuam. Qui insurgunt in me, confundantur.* Eo tempore, id est, VII Kalendas Maii, possunt inimici commovere bella adversus vicina regna. Ut reor, caute providit sancta Ecclesia Deum rogare, ut qui destruxit olim consilium Achitopel, nunc destruat consilia eorum qui volunt irruere super pacem ejus. Intendit et hoc, quod dicit Epistola: *Multum enim valet deprecatio juxta assidua.* Evangelium alteram petitionem sonat, dicens: *Quis autem ex vobis patrem petit panem, et iterum, aut pisces, et iterum, aut si poterit ovum.* In istis tribus temporalia petenda possumus intelligere: per panem, omnia bona quæ de terra nascuntur; per pisces, quæ de agris; per ovum, animalia quæ coeunt simul. Hæc enim memo-

rato tempore in aliquo profectu sunt: germina mes-
sis pullulant, arborum fructus ex flore prodeunt,
vineæ atque olei liquor suis arboribus se erumpit,
pullorum animantia campos tidunt. Quoniam hæc
necessaria sunt nostris usibus, petenda sunt a Do-
mino ut conserventur. »

II. In his verbis Amalarii facile quilibet potest de-
prehendere quæ sint inutilia, et quæ noxia. Dicit
namque posse fieri Litanias, id est, Rogationes, sine
jejunio et carnis abstinentia: quod nunquam dictum
est neque a parum sapientibus. Nempe Ninivitæ,
quando conversi sunt ad prædicationem Jonæ pro-
phetæ, non habebant doctores, qui eos docerent sac-
rificium Deo esse spiritum contribulatum, cor con-
tritum et humiliatum. Et tamen ratione naturali
intelligentes per hæc flectentem Dei pietatem, contra
subversionem sibi imminentem ad quæ arma concur-
rerint, dicit ita eadem Scriptura: *Et cæpit Jonas
introire in civitatem itinere diei unius, et clamavit,
et dixit: Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur.*
*Et crediderunt viri Ninivitæ in Domino, et præ-
dicaverunt jejunium, et vestiti sunt saccis a majore
usque ad minorem.* Videlicet usque ad lactentem,
sicut senserunt qui de hac laudabili penitentia scri-
bere voluerunt; ex quibus unus, Prudentius, vir
doctus inquit:

Nullus bibendi, nemo vescendi memor.
Jejuna mensas pubes omnes liquerat.
Quin et negato lacte, vagitentium
Fletu madescunt parvulorum cunulæ.
Succum papillæ parca nutrit derogat.

BALUZII NOTÆ.

^a Monuimus jam ad librum de Divina Psalmodia, libro isto Agobardum talione remordere Amalarium. Neque sententiam mutò. Porro nunc primum editus est hic liber ex veteri codice ms. viri clarissimi Petri Marnæsii senatoris Gratianopolitani, ceu dictum est in præfatione. Neque est in eo aliquid valde notatu dignum.

^b *Amalarii abbat. Ita diserte codex vetus. Quod confirmatur auctoritate, per antiqui codicis bibliothecæ Thuanæ, in quo continentur ejusdem Amalarii libri de Divinis Officiis. In codice itaque illo sic legitur: Thomus Amalarii abbat. de divinis officiis. Item: Continentia securæ causæ Amalarii abbat. scriptionis de officiis divinis incipit. Itaque quærendum est, cujus monasterii abbas fuerit. Alibi vocatur chorepiscopus. Exstat enim in bibliotheca monasterii Epternacensis in Ducatu Luxemburgico vetus codex ms. his sexcentis annis non scriptus, ex quo ista descripsit R. P. Alexander Wilhelmus e Soc. Jesu, Lutetiamque misit ad R. P. Philippum Labbeum, qui mecum lubenter pro amicicia nostra communicavit. Incipit liber officialis Amalarii corepiscopi, id*

*est, de ecclesiastico ordine cæterisque officiis, quatuor libri, ad Hludovicum imperatorem. Porro, præter edita Amalarii opera, exstant Lutetiæ in duobus per-
vetustis codicibus bibliothecæ sancti Germani a Pratis quinque illius epistolæ, quæ brevi prodibunt in lucem in tomo VII Spicilegii domni Lucæ Dacherii. Prima est ad Jeremiam archiepiscopum Senonensem, de nomine Jesu, quomodo scribi debeat. Item responsio Jeremiæ archiepiscopi. Secunda, ad Jonam episcopum Aurelianensem, de eadem causa. Item responsio Jonæ. Tertia ad Rantgarium episcopum Noviomensem, quomodo intelligenda sint illa verba ex Evangelio: *Hic est calix sanguinis mei novi et æterni testamenti,* etc. Quarta, ad Heltonem monachum, (illum, opinor, qui Fuldensis abbas fuit post Rhabanum) de nomine *Seraphim*, quando sit neutrius generis, quando masculini. Quinta demum ad Guntardum: Utrum spure liceat illico post consumptum sacrificium. Et priores quidem, itemque responsiones Jeremiæ et Jonæ, exstant etiam in codice monasterii Epternacensis, et inde penes virum clarissimum Philippum Labbeum.*

Sequitur in eadem Scriptura : *Et pervenit verbum ad regem Ninive, et surrexit de solio suo, et ejecit vestimentum suum a se, et indutus est sacco, et sedit in cinere, et clamavit, et dixit in Ninive ex ore regis et principum ejus, dicens : Homines, et jumenta, et boves, et pecora non gustent quidquam, nec pascantur, et aquam non bibant. Et operiantur saccis homines, et jumenta, et clamant ad Deum in fortitudine : et convertatur vir a via sua mala, et ab iniquitate quæ est in manibus eorum. Quis scit si convertatur et ignoscatur Deus, et revertatur a furore iræ suæ, et non peribimus? Et vidit Deus opera eorum, quia conversi sunt de via sua mala : et misertus est super malitia quam locutus fuerat ut faceret eis, et non fecit.* Sed per Joel prophetam ipse Dominus demonstrat quales rogationes velit sibi exhiberi, dicens : *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, et fletu, et planctu ; et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra ; et convertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus et misericors est, patiens, et multus misericordia, et deprecabilis super malitia.* Illud etiam quod subjungit, propterea septimo Kalendas Maii legendam lectionem Evangelii, in qua datur exemplum de pane, ovo, et pisce, quia eo tempore proficiunt, et pro illis eo tempore Dominus deprecandus sit, ut nostris usibus conserventur, quis non videat quanto risu dignum sit, eo quod nunquam Dominus pro his orationes publicas fieri jusserit ; cum e contrario præceperit : *Nolite querere quid manducetis, aut quid bibatis, et nolite in sublime tolli. Hæc enim omnia gentes mundi querunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis. Verumtamen querite regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis.* Nam etiam pro frugibus terræ et pro animantibus quibusque orandus Deus ; nunquid et pro piscibus rogationes faciendæ sunt, ut conserventur propter nos ?

III. Dicit iterum Amalarium in libro primo, capitulo vicesimo septimo : « Eum quem superius precatus est pontifex ut mitteret Spiritum sanctum, in sequentibus petit ut suscipientem dignetur consignare in vitam æternam ; id est, eundem Spiritum non amittat suscipiens, usque dum perducatur hospitem suum ad vitam æternam. » Et post pauca : « Sine isto signaculo non oportet nos præsentari ante Deum. De quo quasi de aliquo vestimento dicebat Paulus ad Corinthios : *Etenim qui sumus in isto corpore, ingemiscimus gravati ; eo quod nolumus spoliari, sed supervestiri ; ut absorbeatur mortale a vita.* De quo vestimento dicat, in sequentibus monstrat : *Qui autem perficit nos in hoc ipsum Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus.* »

IV. Hæc verba Amalarium qualia sint, omnis qui erga sinceritatem fidei sollicitus est, dijudicare potest. Tamen hoc quod subjungit dicens : *De quo signaculo quasi de aliquo vestimento dicebat Paulus ad Corinthios : Etenim qui sumus in isto corpore, ingemiscimus gravati, eo quod nolumus spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale a vita, talem sensum habere qualem ille intronitit si alicubi le-*

git, illius forsitan error est qui scripsit. Si autem ex semetipso excogitavit, nimia præsumptio est. Quid namque ingemiscit gravatus? Certe eo quod non vult spoliari, sed supervestiri. Et si non vult spoliari vestimento Spiritus sancti, quid vult vestiri super Spiritum Dei? Sed quoniam laboriosum est refutare sensum ejus, hoc nobis dixisse sufficiat, quod doctor catholicus beatus Augustinus hoc vestimentum mortalitatem carnis esse dicit, quam gestamus in hoc corpore viventes. Et propterea ingemiscimus gravati, quia timemus per mortem temporalem spoliari vestimento carnis : et, si fieri posset, vellemus supervestiri immortalis vita ; non deposita per mortem ipsa mortalitate, sed potius absorpta a vita.

V. Dicit iterum Amalarium in libro primo, capitulo quadragesimo : « Solet quæri inter vulgares quanto tempore debeant unctionem chrisimatis observare in capite, ut non laventur qui accipiunt manus impositionem, absque tempore baptisterii. Quibus potest responderi, quanto tempore generaliter ab Ecclesia celebratur adventus Spiritus sancti super apostolos, tanto tempore celebretur apud unumquemque qui eum accipit, hoc est, septem diebus. Et non immerito. Quoniam in septem mulieribus venit ad hospitem suum, fas est ut unicuique mulieri convivium suum paratur per singulos dies : de quibus mulieribus dicit Isaias : *Apprehendent septem mulieres virum unum.* Convivium illarum mulierum est, quando ipsæ de se satiant hospitem suum. Talia convivia exercebat Christus apud convivas suos, talia et Spiritus sanctus exercet. Hospes Spiritus sancti, mens est hominis. Mens tanto amplius satiatur a sagina Spiritus sancti, quanto minus fuerit dedita carnalibus delectationibus. Ita observet accipiens tempus adventus Spiritus sancti, ut solet charus amicus circa charum amicum observare. Quando aliquis charus ad amicum charum venit, in nullo vult ille qui suscipit, illum offendere, sed quidquid novit ei placitum esse, hoc ex corde benigno ei adhibet. Ita quidquid cognoverit suscipiens Spiritum sanctum, placitum ei esse, hoc illi exhibeat quoad cum illo est. Si hoc fecerit, forsitan citius poterit ei conciliari, quando aliqua offensæ recesserit ab eo. Quando Christus recordatur unctionem chrisimatis sibi adesse, tunc potissimum recollit debere se esse sub disciplina Spiritus sancti. Unctio illa ideo fit, ut sciamus quod invisibiliter operetur Spiritus sanctus in nobis. Oleum solet fessorum membra fovere. Balsamus solet redolere. Fessa sunt membra animæ nostræ, quando poenitet se egisse quod contra Dei voluntatem est : ad quam solet Spiritus sanctus venire, et ei monstrare dimissa peccata, sive dimittenda. Unde et ipse Spiritus consolator dicitur. »

Hæc verba Amalarium confusa et inutilia unusquisque qui audit, videat quomodo corrigat, qualiter derideat : quia non ædificant fidem, sed destruant ; nec plantant virtutes in mentibus audientium, sed

evellunt : maxime ubi in postremis dicit : *Quando Christus recordatur unctionem chismatis sibi adesse, tunc potissimum recollit debere se esse sub disciplina Spiritus sancti.*

VI. Item Amalarius in eodem capitulo : « Non enim frustra Spiritus sanctus super apostolos venit in die Pentecostes in vento et igneis linguis. Voluit futuræ Ecclesiæ demonstrare quid operatus esset in apostolis per adventum suum. Venit in vento vehementi, ut ostenderet se excussurum esse ab apostolorum cordibus omnem cupiditatem terrenam. Sicut enim ventus vehemens projicit pulverem a facie terræ, sic adventus Spiritus sancti a corde hominis ejicit omnem terrenam cupiditatem. In igneis linguis apparuit, ut demonstraret quales facturus erat linguas apostolorum; hoc est loquentes, et ignita verba infundentes in corda credentium. Hæc enim verba ignita consumunt peccata, et accendunt corda ad amorem æternæ patriæ. Ipsa est charitas quæ diffunditur in corda credentium, et facit eam unum cor esse ad imitationem suæ propriæ substantiæ; hoc est, ut unum velint, sicut sancta Trinitas unum vult. »

VII. De his verbis Amalarii perpendant prudentes quid judicent. Manifestum tamen est, quod in eo quod dicit : *Venit in vento vehementi ut ostenderet sese excussurum esse ab apostolorum cordibus omnem cupiditatem terrenam*, objiciendum illi sit. Si eadem hora quando repleti sunt Spiritu sancto, adhuc discutiendæ erant ab apostolorum cordibus omnes cupiditates terrenæ, quid operatus in eis est per tres annos mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus? Et quare illis dicit : *Jam vos mundi estis, propter sermonem quem locutus sum vobis? Et iterum : Est vos mundi estis, sed non omnes? Nonquid non erant jam utres novi, parati et capaces ad recipiendam viam novum, id est, Spiritum sanctum, qui eos induceret in omnem veritatem? In eo autem quod subinfert, dicens : In igneis linguis apparuit, ut demonstraret quales facturus erat linguas apostolorum, hoc est, loquentes et ignita verba infundentes in corda credentium. Hæc enim verba ignita consumunt peccata* : Non satis attendit quomodo dicat. Nam apostoli jam dudum fuerant loquentes, jam prædicaverant, jam multa et magna signa fecerant; ita ut dicerent Domino : *Etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo*. Non autem, sicut iste dicit, verba consumunt peccata; sed fidem ministrant, fidem ædificant, quæ audientes aptat ad gratiam baptismi, ex tunc et deinceps. Quod autem subjungit, dicens quod verba ignita apostolorum accendant corda ad amorem æternæ patriæ. *Ipsa est charitas quæ diffunditur in corda credentium, et facit ea unum cor esse ad imitationem suæ propriæ substantiæ; hoc est, ut unum velint, sicut sancta Trinitas unum vult* : si bene sentit, bonum bene non loquitur. Nam multum differt inter verba prædicantium, et unctionem Spiritus sancti. Si enim verba apostolorum facere potuissent quod iste somniat

in cordibus auditorum, verba Domini potius id fecissent in cordibus Judæorum. Sed quia non est hoc opus verborum, sed divini interni muneris, sic debet intimari qui docet in doctrina. Sed e contra Amalarius docens non in doctrina, sentire cognoscitur, quod sicut charitas, id est, Spiritus sanctus, corda fidelium per gratiam facit unum esse, et unum velle, ita in sancta Trinitate gratia ejusdem Spiritus ipsam sanctam Trinitatem facit unum esse, et unum velle, sicut Ariani dogmatizare solebant.

VIII. Item Amalarius in libro primo, capitulo tertio decimo, dicit : « Dominus noster est agnus, qui incipiente quintadecima luna traditus est; et crucem ascendit Parasceve. Sequitur responsorius cum quatuor versibus. Nullique dubium quin Christus homo ex quatuor elementis consisteret. Naturale est homini ut ex terra, et aqua, et aere, et igne consistat. Quando naturam hominis assumpsit, hæc quatuor elementa assumpsit. Illa pendebant in cruce inter medios duos latrones. Unde unus versus : *In medio duorum animalium cognosceris : quod ita Hieronymus in Habacuc.*

IX. In his verbis Amalarius quanta vagatione discurrat, qui erroribus insanæ mentis mederi per charitatem vult, prudenter perpendat. Homines qui cantum composuerunt ex verbis Scripturarum, arbitrio suo, prout illis congruum visum est, fecerunt. Et per diversas regiones diversis modis. Non Spiritu Dei acti, sicut beatus Petrus de prophetis et prophetia futurarum rerum loquitur, dicens : *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines*. Et ideo si homo uni responsorio quatuor versus adjungit, non est umbra alicujus ænigmati, sicut iste putat, et mendacissime putari cogit. In hoc autem quod dicit, *Sequitur responsorius cum quatuor versibus. Nullique dubium quin Christus homo ex quatuor elementis consisteret. Naturale est homini ut ex terra, et aqua, et aere, et igne consistat. Quando naturam hominis assumpsit, hæc quatuor elementa assumpsit* : opponenda est sententia Apostoli his stultissimis et blasphemis sermonibus, qua dicit : *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum*. Dicit Amalarius quomodo Christus homo ex quatuor elementis consistat. Nempe veri fideles, id est, catholici, Christum ita tenent, sicut eum beatus Augustinus confitetur, dicens (*Serm. 8 de diversis*) : « Agnoscamus geminam substantiam Christi, divinam scilicet, quæ æqualis est Patri; humanam, quæ major est pater. Utrumque autem simul, non duo, sed unus Christus; ne sit quaternitas, non trinitas Deus. Sicut enim unus est homo, anima rationalis, et caro; sic unus est Christus, Deus et homo. Ac per hoc, Christus est Deus, et anima rationalis, et caro. » Christum in his omnibus, Christum in singulis confitemur. Quis est ergo per quem

factus est mundus? Christus Jesus, sed in forma Dei. Quis est sub Pontio Pilato crucifixus? Christus Jesus, sed in forma servi. Item de singulis quibus homo constat. Quis non est derelictus in inferno? Christus Jesus, sed in anima sola. Quis resurrecturus, triduo jacuit in sepulcro? Christus Jesus, sed in carne sola. Subinfert etiam Amalarius, dicens: *Naturale est homini, ut ex terra, et aqua, et aere, et igne consistat.* Quod multum a puræ mentis intelligentia discrepat. Hoc enim commentum est philosophorum; quod licet ecclesiastici doctores ex toto non evacuent, non eis tamen ex omni parte consonant, nec dicunt hoc naturale esse in exordio originis. De qua re nunc longius aliquid dicere ineptum est: quoniam auctoritas Scripturæ aliter sentiendum demonstrat; illo videlicet loco, ubi omnipotens Creator hominis, homini quem de limo terræ formaverat, (vel, sicut alia translatio habet, de pulvere) ait: *Pulvis es, et in pulverem reverteris*: quod non possunt facere aqua, aer, ignis, sed nec anima quam Creator inspiravit in faciem homini formato de pulvere: sed ita fit ut alio loco Scriptura loquitur, dicens: *Revertatur pulvis in terram suam unde erat: et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum.* Si autem de homine quolibet nimis insulse dicitur quod ex elementis naturaliter subsistat, quanto magis de Christo Domino, cujus caro nullam habet originem, nisi operationem Patris et Filii et Spiritus sancti, et susceptionem soius Verbi? Verbum enim caro factum est ut habitaret in nobis. Sicut ergo dicit beatus Augustinus, Christus est Deus, et anima, et caro: sed Deus non est ex elementis, neque anima. Veritas autem carnis, de corpore sumpta est Virginis, sine ullo opere humano vel angelico, sed opere, ut dictum est, tantum divino. Quod autem dicit Amalarius, *Quando Christus naturam hominis assumpsit, hæc quatuor elementa assumpsit*: respondendum est illi, quod non erant redimenda elementa a morte peccati, sicut homo qui per prævaricationem sub diabolo captivus tenebatur. Erraverat enim sicut ovis quæ periit: propter quem venit pastor bonus, ut quæreret et inveniret, et reduceret ad supernam patriam; ubi sine administratione elementorum corporalium vivat, fruendo Deo per eundem Redemptorem, sicut scriptum est: *Et simus in vero Filio ejus Jesu Christo. Hic est verus Deus, et vita æterna.* Nam de elementis illud credendum est quod princeps apostolorum beatus Petrus ait: *Adveniet autem dies Domini ut fur: in qua cæli magno impetu transient, elementa vero calore solventur.* Subjungit quoque Amalarius: *Illæ, id est elementa, pendebant in cruce inter medios duos latrones. Unde unus versus: In medio duorum animalium cognosceris.* Quid ridiculosius dicere potuit, quam ut aer et ignis de cruce penderent, quorum natura est, ut sursum versus ferantur? Et subjungit dicens, *quod ita Hieronymus in Habacuc.* Dic, rogo, quid Hieronymus et Habacuc? Nunquid dicit, in

A medium duorum animalium cognoscuntur elementa pendere?

X. Item Amalarius in libro primo, capitulo duodecimo: « Si se exinanivit, juxta Apostolum, postquam formam servi accepit, quanto magis cum factus est Patri obediens usque ad mortem, mortem autem crucis? »

Dicendum est Amalario, non sic dicere Apostolum ut ille ait; id est, Postquam formam servi accepit, seipsum exinanivit; sed, *semetipsum exinanivit formam servi accipiens*: id est, in ipsa acceptatione formæ servilis, et non postea factus est obediens usque ad mortem.

XI. Dicit item Amalarius in libro tertio, capitulo vicesimo tertio: « Nunc de Te igitur dicendum est. Ab initio orationis usque ad locum ubi dicitur: *Et in electorum tuorum jubeas grege numerari*, celebratur sacrificium electorum, qui non habent in carne quod eis repugnet, neque in conscientia quod conturbet. Sicut enim duo altaria erant in tabernaculo Moysi, sive in templo Salomonis, unum thymiamatis, alterum holocausti: ita sunt duo sacrificia sanctæ Ecclesiæ. » Et post pauca, iterum capitulo vicesimo quarto subinfert, dicens: « Immolato priore sacrificio quod constat orationibus perfectorum, et est conjunctum sacrificio angelorum, descenditur ad universale sacrificium, immolationem scilicet Christi, quod celebratur ante *Nobis quoque peccatoribus.* » Et post paulum subjungit: « Quoniam una hostia Christus oblata est pro justis et injustis. »

XII. Contra hæc verba Amalarii confusa et turbulentos sensus respondendum est, quod nec Pelagius nec Cœlestius ausi sunt tam irreverenter suam hæresim prædicare. Nam illi possibilitatem tantum astruebant, dicendo posse esse hominem sine peccato si velit: non tamen audebant dicere, se sine peccato esse. Amalarius autem multo pejus dicere audeat, qui asserit plures esse qui nec in corpore habent quod repugnet, nec in conscientia quod conturbet. Et licet pejus iste quam illi, tamen in commune contradicunt apostolo Joanni, dicenti: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos decipimus, et veritas in nobis non est.* Et apostolo Paulo, qui ait: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in legem peccati, quæ est in membris meis.* Ubi et turbatus subjungit, dicens: *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Psalmista quoque ex voce perfectorum, qui dicere possunt, *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus,* subjungens ait: *Ad me ipsum anima mea conturbata est.* Et iterum: *Quare tristis es anima mea, et quare conturbus me?*

XIII. Dicit adhuc idem Amalarius: *Sicut enim duo altaria erant in tabernaculo Moysi, sive in templo Salomonis, unum thymiamatis, alterum holocausti: ita sunt duo sacrificia sanctæ Ecclesiæ.* Ad quæ respondendum est illi. Ecclesia catholica sicut non habet duas fides, aut duo baptismata; sic non habet duo altaria, aut duo sacrificia. Ita namque et beatus

Hieronymus in expositione Isaiaë prophetæ, ubi dicitur : *In die illo erit altare Domini in terra Ægypti*, docet dicens : « Ita autem unum altare dicitur quomodo una fides, et unum baptismum, et una Ecclesia. » Et iterum : « Unum autem altare Ægypti, id est, mundi istius, dicitur; ut cuncta altaria, quæ contra Ecclesiæ eriguntur altare, sciamus non esse Domini. » Audiatur etiam hoc Amalarius, quia sicut unum altare Ecclesiæ, ita unus panis corporis Christi, et unus calix sanguinis ejus. Sic enim Apostolus accepit a Domino, et tradidit Ecclesiæ : « *Quoniam Dominus noster Jesus Christus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens, fregit, et dixit : Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunque sumitis in meam commemorationem.* » Unde et Ecclesia ex traditione apostolorum his verbis consecrans mysterium sacri corporis et sanguinis Domini, designanter dicit Dominum dixisse apostolis : *Accipite et manducate ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum. Simili modo et postea quam cœnatum est, accipiens et hunc præclarum calicem.* Attendat fidelis quisque quid est quod dicit hunc. Videlicet quia calix quem sacerdos sacrificat, non est alius nisi ipse quem Dominus apostolis tradidit. Sicut ergo de sanguine, sic quoque de corpore sentiendum est.

XIV. Deinde subjungit Amalarius, dicens : « Immolato priore sacrificio, quod constat orationibus sanctorum, et est conjunctum sacrificio angelorum, descenditur ad universale sacrificium. » Hæc verba Amalarii non consonant sinceritati catholicæ. Cum enim dicit priore sacrificio, ostendit se aliud sacrificium sapere, quod sit posterius. Cum vero subjungit, quod constat orationibus perfectorum, et est conjunctum sacrificio angelorum; mirum si vel ipse intelligit quid loquatur. Nam quomodo constat sacrificium orationibus perfectorum? Nunquid aliud constat orationibus peccatorum? Et si sacrificium quod constat orationibus perfectorum, conjunctum est sacrificio angelorum, quod constat orationibus peccatorum, nunquid jungitur sacrificio dæmoniorum? Deinde infert dicens : *Descenditur ad universale sacrificium, immolationem scilicet Christi.* Quid est quod loquitur? Unde descenditur? Et quo descenditur? Aperte dicit : *Descenditur ad universale sacrificium.* Si descenditur ad universale, id est, catholicum (quod enim Latine dicitur universale, hoc Græce catholicum), descenditur ergo de non catholico ad catholicum, immolationem scilicet Christi. Si posterius sacrificium, ipsum est universale, et immolatio Christi. Ergo prius sacrificium, nec universale est, nec immolatio Christi. Et quomodo constabit orationibus perfectorum, et erit conjunctum sacrificio angelorum, si non est universale et immolatio Christi? Dic, ergo, quale sacrificium est melius, utrum illud prius, constans orationibus perfectorum, quod tamen non est universale, nec immolatio Christi? An posterius, quod constat orationibus peccatorum, nec

A est conjunctum sacrificio angelorum, et tamen est universale et immolatio Christi? Quis audivit unquam tale? Aut quæ unquam hæresis in tam irrationabilem se demersit confusionem?

XV. Subjungit autem adhuc his verbis, dicens : « Quoniam una hostia Christus oblata est pro justis et injustis. » Non ita dicunt primi apostoli, Petrus et Paulus, quorum prior : *Christus, ait, semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis.* Alter vero : *Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est.* Et post pauca : *Quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est; multo igitur magis justificati nunc in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum.* Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius. Et Dominus in Evangelio : *Non veni vocare justos, sed peccatores in penitentiam.* Nam etsi ante passionem Domini fuerunt multi justus; illa fide salvati sunt, qua crediderunt Christum moriturum pro injustis et impiis, et ipsa fides liberavit eos ab injustitia et impietate.

XVI. Dicit iterum Amalarius in quarto libro, capitulo quarto : « Est sacerdos in terra, cui quotidie necesse est pro se et pro populo Dei intercedere. Est sacerdos in cælo, cui non est necesse intercedere, sed tamen vult, et interpellat quotidie pro nobis. Sacerdos qui est in terra, non vult neque potest dicere quod absque peccato sit, dicente Joanne : *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.* Qui tamen quamvis sit peccator, non debet a conscientia sua morderi ut tantum sit peccator, quantum multos cognoscit esse in populo terræ. »

XVII. In his verbis Amalarii vagis et furibundis, et omni despectione dignis, illa pessima sunt quibus ait : *Qui tamen* (id est, sacerdos), *quamvis sit peccator, non debet a conscientia sua morderi, ut tantum sit peccator, quantum multos cognoscit esse in populo terræ.* Hæc verba non tantum inutilia sunt; sed multum noxia, et veritati contraria. Catholica namque fides sic se habet, ut nullius credat acceptari a Deo sacrificium vel orationem, nisi ejus qui cognoverit iniquitatem suam; sicut manifeste demonstrat David in oratione penitentis sue, dicens : *Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper.* Ac si diceret : *Ideo merear indulgentiam tuam, quia cognovi iniquitatem meam.* Nam si ego non agnovero, tu non ignosces. Sic et Dominus per Moysen præcipit, dicens : *Si peccaverit princeps, et fecerit unum e pluribus per ignorantiam quod Domini lege prohibetur, et postea intellexerit peccatum suum, offerat hostiam Domino.* Et post pauca : *Rogabit pro eo sacerdos, et pro peccato ejus, ac dimittetur ei.* Et iterum : *Anima si peccaverit per ignorantiam, feceritque unum ex his quæ Domini lege prohibentur, et peccati rea intellexerit iniquitatem suam, offerat arietem immaculatum de gregibus*

sacerdoti, juxta mensuram æstimationemque peccati: qui orabit pro eo quod nesciens fecerit; et dimittetur ei qui per errorem deliquit in Domino. Salomon quoque in dedicatione templi orans dicit: *Si quis cognoverit plagam cordis sui, et extenderit manus suas in domo hac, tu exaudies in loco habitationis tuæ, et repropitiaberis.* Perpendat prudens fidelis, quam contrarium sit veritati divinæ consilium Amalarii, et quantum congruat suasioni diaboli.

XVIII. In libro quarto, capitulo ultimo, dicit Amalarius: « Nuperrime monstratum est mihi, ut puto, ab eo qui quod aperit, nemo claudit, quid rationabiliter possit dici de corpore Domini posito in altari, et de calice ex latere ejus, salvo magisterio eorum qui alias et melius mihi volunt aperire, quomodo et quare aliter panis ponendus sit in altari, et calix juxta eum. Altare, crux Christi est, ab eo loco ubi scriptum est in canone: *Unde et memores sumus,*

usque dum involvitur calix de sudario diaconi, vice Joseph, qui involvit corpus Domini sindone, et sudario. » Et post pauca: « Panis extensus super altare, corpus domini monstrat extensum in cruce, quod nos manducamus. Vinum et aqua in calice, monstrat sacramenta, quæ de latere Christi in cruce fluxerunt, id est, sanguinem et aquam, quibus nos potat Dominus noster. »

XIX. Ad hæc verba Amalarii respondendum est: Si putat ab eo sibi demonstratum qui aperit et nemo claudit, cui subjungit, dicens: *Salvo magisterio eorum qui alias et melius mihi volunt aperire?* Ubi iterum putat invenire qui melius illi possit aperire quam Dominus, qui aperit, et nemo claudit? Quare non est recordatus evangelicæ sententiæ, quæ dicit: *Ne vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus.*

S. AGOBARDI CARMINA.

I.

• *Epitaphium Caroli Magni imperatoris.*

Aurea cælorum postquam de Virgine Christus
Sumpserat apta sibi mundi pro crimine membra,
Jam decimus quartus post centies octo volabat
Annus, fluctivagi meruit per fervida cœli
Ætherei Carolus, Francorum gloria gentis,
Æquora transire, et placidum comprehendere portum.
Qui deciesque quater per sex feliciter annos
Sceptra tenens regni, et regno rex regna rejungens,
Febru migravit quinto arii ex orbe Kalendas,
Septuaginta senex vitæ qui terminat annos.
Quapropter flagito, precibus si flecteris ullis,
Quique hujus relegis versus epigrammata lector,
Astriferam Caroli teneat, dic, spiritus arcem.

II.

• *De translatione reliquiarum sanctorum martyrum Cypriani, Sperati, et Pantaleonis ad urbem Lugdunensem.*

Rector magnificus piusque princeps,
Augusto Carolus decore fultus,
Sceptrum nobile Francorum regerat,
Subjectos populos pie gubernans.
Lectos æquora jusserat secare
Ac jam propitio sibi tonante,
Post multos nimicæ viæ labores,
Ingressu reduci salum petentes,
Intrarunt Libycos repente fines:
Qua Carthago gravi jacens ruina
Deflet præteritæ decus juventæ.
Illic dum basilicas Deo dicatas

Et Christi subeunt veneranda templa,
Cernunt ut tua, Cypriane martyr,
Servaret locus neglectus ossa.
Tum vero nimio dolore moti,
Et magno gemitu polum intuentes,
Poscunt auxilium Dei perennis,
Pro quo sancte tibi caput recisum est.
Et mox poplitibus precando flexis,
Pandunt sarcophagum, studentique sacros
Artus stringere linteis paratis,
Committuntque sacro corpus locello.
Sperati quoque martyris beati,
Nec non Pantaleonis ossa raptim
Tollunt cuncta simul, ligantque pannis.
Conscendunt celeres ratem paratam,
Nec sævi metuunt pericla ponti.
Egressis Arelas opima portu
Occurrit placido, sinuque læto
Fessos excipit, ac fovet benigne.
Hæc mox cum audit optimus sacerdos,
Lugduni placidam tenens cathedram,
Sanctorum eximio calore flagrans,
Intendensque sacris ubique rebus,
Ledradus specimen decusque cleri,
Orat, postulat, impetratque raptim,
Ut sanctissima martyrum piorum
Nostris mœnibus ossa conderentur,
Lugduni ad placidam Joannis aram,
Qui Christum vitrea rigavit unda.
Illic cum sociis honore claro
Florens, inclite Cypriane dormis.

BALUZII NOTÆ.

• *Epitaphium Caroli.* Huic carmini nos titulum fecimus, secuti auctoritatem Chronici Novaliciensis, in quo reperitur insertum: cujus etiam ope correximus errata quæ irrepperant in editione Massoni.

• *De translatione.* Historia hujus translationis

exstat in Martyrologio Adonis Viennensis, unde edita est inter Elogia. Sed posteriores quatuor et viginti versus, qui in superioribus editionibus desiderabantur, supplevimus ex editione Pamelii, qui illos edidit inter Prolegomena Operum sancti Cypriani.